אם לאו אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אמר הטיח עלי בן עוזיאל הטיח עלי בן עוזיאל (א) מעיקרא מאי סבר משום מעשה דבית חורון דתנן [א]מעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר הימנו הנאה והיה משיא בנו ואמר לחבירו הרי חצר וסעודה נתונין לך במתנה ואינן לפניך [אלא כדי][ב] שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה אמר לו אם שלי הן הרי הן מוקדשין לשמים אמר לו לא נתתי לך את שלי שתקדישם לשמים אמר לו לא נתת לי את שלך אלא שתהא אתה ואביך אוכלין ושותין ומרצין זה לזה ויהא עון תלוי בראשו אמרו חכמים [א]כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת אינה מתנה: [ג]תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוים שתשרה עליהן שכינה [ד]כמשה רבינו שלשים מהן ראוים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון עשרים בינוניים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וקלין וחמורין וגזרות שוות ותקופות וגמטריאות ומשלות כובסים ומשלות שועלים שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי השרת ודבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר [1]להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא וכי מאחר דקטן שבכולם כן גדול שבכולם על אחת כמה וכמה אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף: **מתני'** [ה]האומר זה בני נאמן זה אחי אינו נאמן [ו]ויטול עמו בחלקו מת יחזרו נכסים למקומן נפלו לו נכסים ממקום אחר יירשו אחיו עמו: **גמ'** זה בני נאמן למאי הלכתא אמר רב יהודה אמר שמואל ליורשו [ז]ולפטור את אשתו מן היבום

ליורשו

ועבר על דעת הנותן וגם ההקדש לא חל וה"נ כיון שעברת על דברי האב המתנה אינה מתנה והחזרה אינה חזרה כי התם דמתנה בטילה וגם ההקדש לא נתפס. ומיהו לא דמו דהתם פריש ליה בהדיא ואינן לפניך אלא ע"מ שיבא אביו ויאכל בו אבל הכא סתמא קיהיב ליה ליונתן ולא פירש ע"מ שתהנה בהן אתה ולא בני הלכך לגמרי יהב ליה לעשות בה כרצונו והיינו דקאמר ליה כשם שאי אתה יכול להחזיר מה שמכרתי דהתם מיהא מודית לי דהא ע"מ ליהנות אני בהן נתנם לי אי אתה יכול להחזיר מה שהחזרתי דבע"כ אין מתנה לחצאין דאם איני יכול ליתנה לבניו א"כ גם אני בעצמי איני יכול ליהנות בהן כדאמר גבי מעשה דבית חורון דכיון דנתנה לו ליהנות ע"מ שלא יקדיש לא הוי מתנה כלל ה"נ אם איתא דלדעת כן עשה שלא יהא לי רשות ליתן לבניו או לכל מי שארצה א"כ גם אני לא אוכל למכור לאחרים או להקדיש אלא מאי אית לך למימר אמאי הויא מכירתי מכירה והקדשי הקדש משום דלא פירש מידי וה"נ גבי חזרה הא לא פירש מידי אבל גבי מעשה דבית חורון כיון דפירש פירש ושמאי לא הוה דייק מעיקרא אמכירה ואהקדש דמכר יהונתן והקדיש: **הטיח עלי.** כמו הטיח דברים כלפי מעלה (תענית דף כה.). כלומר השיבני דרך בזיון ונלחני ומלתא דבדימותא הוא: **והוא סבור.** שמאי כדפרישית לעיל כן נראה בעיני. וי"מ דאיונתן קאי שמכר והקדיש תחלה ולא רצה להחזיר לבניו ולא נהירא. ואיכא ספרים דכתב בהו (ב)מעיקרא סבר: **והיה משיא את בנו.** והיה חפץ לזמן את אביו לסעודתו: **ואינן לפניך.** ובמסכת נדרים (מח.) מתרצינן אפי' היכא דקא אמר ליה הרי הן לפניך ויבא אבא ויאכל עמנו נמי מיירי ואפ"ה לא הויא מתנה דמ"מ מוכיח דבשביל שיאכל אביו הוא עושה ולא נתכוין לתת לו מתנה גמורה וקאמרינן התם דכללא דסיפא קאתי לאתויי דקתני כל מתנה שאינה כו': **ויהא עון תלוי כו'.** שעל ידי שאני מקבל מתנה שלך והיא אינה מתנה נמלאתם חוטאין ונהנה זה משל זה וקעבריתו אלא יחל [במדבר ל]: הכי גרסינן **אמרו חכמים כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת אינה מתנה.** כלומר כל מתנה שאין דין זה נוהג בה שתהא מוקדשת אם הקדישה אינה מתנה הואיל וגילה דעתו שע"מ כן נתנה לו שלא יקדישנה. ולעיל נמי גבי ההוא שכתב נכסיו ליהונתן כיון שלא היה בנו נוהג כשורה ע"מ שלא יחזיר לבניו נתן לו ויונתן סבר כיון דסתמא יהב הויא מתנה לעשות בה ככל אשר יחפוץ: **ראוים שתשרה.** אלא שאין הדור גורם ואין הדור ראוי לכך: **שתעמוד להם חמה כיהושע.** ולמשה נמי עמדה חמה דנפקא לן במסכת ע"ז (דף כה.) אחל [דברים ב] אחל [יהושע ג] אלא משום דלאין חשובין כל כך כמשה תלאן ביהושע: **גמרא.** סברת המשניות כעין שאנו מפרשין עליהן לא שנו כו' חסורי מחסרא כו': **הלכות.** הלכה למשה מסיני: **הגדות.** מדרשי פסוק כגון תנחומא וב"ר ויקרא רבה: **דקדוקי תורה.** וי"ו דוזה לכם הטמא (ויקרא יא) דמרבינן מיניה(ו) דם השרץ: **דקדוקי סופרים.** כגון גזירות שגזרו חכמים שלא יבא לידי איסור תורה: **וקלים וחמורים.** שאדם דן מעצמו: **גזירות שוות.** כגון יליף קיחה קיחה משדה עפרון (קדושין דף ב.): **תקופות.** מולד הלבנה: **וגימטריאות.** כגון אנכי [שמות כ] אנא נפשי כתבית יהבית ירעט [במדבר כב] ירלה ראתה נטתה (שבת דף קה.): **ומשלות כובסין.** לורך יש בה ללמוד דברי תורה כדכתיב (קהלת יב) תקן משלים הרבה וכתיב להבין משל ומליצה (משלי א): **שיחת שדים.** להשביעם ונפקא מינה לעשות קמיע לרפואה: **ושיחת דקלים.** שבני אדם רגילים לדבר על הדקלים כדכתיב בשלמה וידבר על העצים (מלכים א ד): **ושיחת מלאכי השרת.** להשביעם: **מעשה מרכבה.** שביחזקאל [א]: **הויות דאביי ורבא.** שהקשו משניות וברייתות טובא ותירצום: **להנחיל אוהבי יש.** עולמות (ז)וכל כך למה כי אוצרותיהם מלאים כל טוב דברי תורה וחכמה: **גדול שבכולם על אחת כמה וכמה.** להבין דבר מתוך דבר יותר ויותר: **מתני' האומר זה בני נאמן.** בגמרא מפרש למאי הלכתא: **זה אחי אינו נאמן.** להורישו עם אחיו שהרי אינן מכירין אותו כדמפרש בגמרא [קלה.]: **ויטול עמו בחלקו.** כגון אם שנים הן לבד הספק ויש להן לחלוק ג' שדות זה נוטל שדה ומחצה וזה נוטל שדה ומחצה ונותן זה המעיד על אחיו הספק שהוא אחיו החצי שדה דהכי קאמר ליה ודאי אחי אתה ויש לך ליטול שדה אחת מן השלש ומאי השדה שיש לי מחלקך אתן לך ומאי האחר ביד אחי הוא הבא לך ראיה וטול: **מת.** הספק: **יחזרו הנכסים.** שנתן לו מחלקו: **למקומן.** כלומר למי שנתנם לו אבל שאר אחין אין יורשים עמו דאמר להו האי הרי החזקתם בנחלה הראויה לו לספק מאביו אותה טלו לכם שהרי לא מחל לכם חלקו ואכתי עד השתא בתורת גזל ישנה בידכם ועתה תירשו אותו חלק מן הדין וגם אני אירש חלקי שנתתי לו כמו כן דנמליכו כולנו שוין בנחלתו: **נפלו לו ירושה.** לספק בחייו ממקום אחר או קנה נכסים ועכשיו מת יירשו אחיו של מעיד עמו דהא קא מודי להו שאחיהם הוא: **גמ'**

ליורשו

כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת כו'. ואם תאמר דאמר לקמן בפירקין (דף קנו:) הא לך אתרוג במתנה ע"מ שתחזירהו לי החזירו יצא אע"פ שלא היה יכול להקדישו דכיון דאמר לי מידי דחזי לי קאמר כדקאמר לקמן ויש לומר דהתם יכול להקדישו כל זמן שהוא בידו שלא יהנו אחרים ממנו אבל הכא לא היה יכול להקדישו כלל ולר"י נראה דלא תליא מתנה בהקדש דאפילו אינו יכול להקדיש הויא מתנה והכי פי' כל מתנה שאינה כו' כלומר שגרועה מאד שלא נתנה אלא ע"מ שיאכל אביו ולאו דוקא נקט שאם הקדישה אינה מקודשת שהרי לא היה יכול לעשות ממנה כלום ולא נתנה כלל אלא ע"מ שיאכל אביו כדאמרי' בנדרים (דף מח.) לחד לישנא דסעודתו מוכחת עליו ולא נקט שאם הקדישה אלא משום דמעשה הכי הוה אי נמי להאי לישנא דמפרש [התם](ח) משום דויתור אסור במודר הנאה ובעלמא אע"פ שאינו יכול להקדישה הויא מתנה וכן משמע בירושלמי דקאמר אההיא דכל מתנה שאינה שאם הקדישה כו' ר' ירמיה בעי מעתה אין אדם נותן מתנה לחבירו על מנת שלא יקדישנה כו' וקאמר (ב) במתני' כל מתנה שהיא כמעשה בית חורון שהיתה כה ערמה אינה מתנה:

ליורשו

מסורת הש"ס

א) נדרים מח., ב) רש"ל, ג) סוכה כח., ד) [עי' סנהדרין יא. ברש"ל מוחק זה], ה) פירוש והיא היא. רש"ל, ו) [מגילה יח.], ז) [עולמות כמנין ש"י. רש"ל], ח) [דף מח:],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' בן עוזיאל (מעיקרא מאי סבר) תא"מ ונ"ב ס"א וכן פי' רשב"ם והוא סבר: (ב) תוס' ד"ה כל וכו' וקאמר כיני מתניתין:

◆

מוסף רש"י

ויהא עון תלוי בראשו. שיהא אביו המודר הנאה אוכל על ידו (נדרים מח.). כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת. שאינה כל כך ברשות המקבל, שאם הקדישה אינה מוקדשת, אינה מתנה (שם). ומשנה. כגון משנה וברייתא של ששה סדרים (סוכה כח.). גמרא. זו היא סברת טעמי המשניות לאמוראים מדקדקים בדברי התנאים הסתומים לפרשם וליתן בהם טעם, כמו ששנו התלמידים אחר התנאים, שפירשו דברי התנאים שלפניהן וקבעו בהן גמרא, ואותו דיוק סבימי התנאים נקרא הש"ס (שם). הלכות. הלכה למשה מסיני, כגון גוד ולביד ושיעורין חציצין ומחיצין עשר נטיעות ערבה וניסוך המים (שם). דקדוקי תורה. ריבויי אותיות שאלין לדרוש בהן ריבוים ומעוטים, כגון האורח לאוניה הגשם, שדקדקה התורה בלשונה לכתוב אות יתירה ללמד (שם). ודקדוקי סופרים. שהוסיפו לדקדק אחר מעשה הבריות ולהחמיר ולעשות סייג ואוסים לתורה וגזרו גזרות להרחיק את האדם מן העבירה, וידכותה בבכורות (ל:) נר הבא לקבל תורה עליו חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ר' יוסי אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים (שם). וקלין וחמורין. דברים הלמדין בק"ו, שנתנו לדון מעצמן לכל אדם ולא פירשו כלום בפסוק (שם). וגזרות שוות. דברים הלמדין בג"ש (שם). ותקופות. חשבון הילוך חמה ולבנה (שם). וגמטריאות. דברים הלמדין בלשון גימטריא, כגון ששך (ירמיה כה) בבל בא"ת ב"ש, כשדים, לב קמי (שם נא) בא"ת ב"ש, כשדים, מנין בא"ט ב"ח, וכן לפי מנין האותיות, כגון סתם נזירות שלשים יום, מקדים יהיה, יהיה בגימטריא שלשים הוי (סוכה כח.). ומשלות כובסים ומשלות שועלים. שיסדו קדמונים לתת אמתלא לתוכחתם ומולין אותן בכובסים ובשועלים כגון (סנהדרין לט.) מאי לדק אבות אכלו בוסר (סוכה כח.). שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי השרת. לא ידענא מאי היא (שם). הויות דאביי ורבא. כל איבעיא להו לאביי ורבא הוה מספקא להו וכסולן נתן את לבו ונתן בהן טעם וכימי התולדים נשמתו (שם). כל עוף שפורח עליו נשרף. שהיו מלאכי השרת מתקבלין סביביו לשמוע דברי תורה מפיו (שם).

עין משפט נר מצוה

קכג א מיי' פ"ו מהלכות נדרים הל' טו סמג לאוין רמב טוש"ע יו"ד סי' רכא סעיף ט:

קכד ב מיי' פ"ד מהל' נחלות הל' א סמג עשין צו טוש"ע חו"מ סי' רעט סעיף א:

קכה ג מיי' שם הל' ח וסמג שם טוש"ע חו"מ סי' רפ סעיף ב:

קכו ד מיי' פ"ג מהלכות יבום הל' א סמג עשין נא טוש"ע אה"ע סי' קנו סעיף ו:

◆

תורה אור השלם

1 לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא: משלי ח כא

◆

רבינו גרשום

ואם אין אתה יכול להוציא מה שמכרתי והקדשתי משום דממון שלי הוא דלהכי מכרתי והקדשתי תחלה כדי שתהא מוחזקת המתנה בידי כך אינך יכול להחזיר מה שנתתי להם דמאחר שהייתי מוחזק מה שנתתי להם משלי נתתי ולא משל אביהן ולא עברתי על דעת הנותן דכי היכי דהקדשתי ומכרתי משלי ה"נ החזרתי משלי: הטיח עלי. כלומר נצחני יונתן בן עוזיאל: מעיקרא מאי סבר. הכי בעי מאי שנא מכר והקדיש קודם שהחזיר. משום דחשש למעשה בית חורון: ויהא עון ביטול הנדר דכתיב לא יחל דברו: אמרו חכמים כל מתנה שאינה שאם הקדישה מוקדשת אינה מתנה. וה"נ הכי סבירא ליה ליונתן בן עוזיאל אי הממון שלי שאני יכול למוכרן ולהקדישן כך מה שאני מחזיר משלי אני מחזיר להכי מכר והקדיש תחלה כדי שתהא מוחזקת בידו המתנה: גדול שבכולם. שבבינונים: תלמוד. זו הלכה: הלכות. אלו ברייתא כגון ספרי וספרא: הגדות. מדרשים: דקדוקי תורה. כגון חסרות ויתרות ומסורות: דקדוקי סופרים. כל חשבון שמנו חכמים כגון חמש עשרה נשים פוטרות כו' וחשבון השניות וכגון חמשה דברים נאמרו בנבלת עוף טהור: שיחת שדים. שהיה יודע ללוחשן ולהשביען בשם: ושיחת דקלים. שהיה יודע ללחוש דבר שתתמלא השדה דקלים וישתעקרו: ושיחת מלאכי השרת. שהיה יודע להשביען בשם: הויות דאביי ורבא. היו יכולין לתרצן: פיס' האומר זה בני. נאמן לפטור את אשתו מן היבום כדמפרש' בגמ': זה אחי אינו נאמן. שאם היו י' אחין ובא אחר ממדינת הים ואמר אחים אנחנו ואמר אחד מן האחים אני מכיר שאחינו הוא ויטול עמנו בנחלה אינו נאמן הואיל ושאר אחים אינם מכירים אותו לא ימעט להם בנחלה שלא יהיו מצמצמין לו מנחלתן. אבל אותו שמכירו ומודה שאחיו הוא יטול עמו בחלקו חצי: ואם מת. בלא יורש אותו אח שבא: יחזרו הנכסים למקומן. לזה האח בלבד שנתן לו חלקו: נפלו לו נכסים ממקום אחר. לאותו את שבא ומת: יירשו אחיו עמו עם זה שהודה בו שהוא אחיהן הואיל והוא מודה שאחיהן היה: למאי הלכתא. קא תני האומר זה בני נאמן: